

Sentimentul romanesc al fiintei (fragmente)

Basmul Fiintei si "Tinerete fara batranete"

In fata basmului acestuia nu poti fi decat uimit. Este o atat de reusita cumpanire intre extreme, in el este apoi o atat de riguroasa afirmare ontologica - si, cum se va vedea, o afirmare a fiintei adevarate, nu a celei instituite intr-o vana zona de vesnicie - este, is sfarsit, o atat de fericita expresie, incat o clipa ramai in fata lui, ca in fata unui dar nesperat al culturii noastre folclorice. Cine l-a plasmuit? Unde-si are un echivalent? Caci ar trebui sa aiba unul, in literatura mondiala a basmelor.

In impresionanta si neegalata lucrare a lui Lazar Săineanu, **Basmele romane in comparatiune cu legendele antice clasice si in legatura cu basmele popoarelor invecinate si ale tuturor popoarelor romanice**, Bucuresti, 1985, autorul scrie, in legatura cu tipul de basm al **Zanelor promise**, textual: "Astfel este intaiul basm din Ispirescu, **Tinerete fara batranete si viata fara de moarte**, care sub forma sa integrala, **pare a fi necunoscut in literatura folclorica europeana**" (pag. 359).

Ni se pare intru totul simbolic faptul ca este primul basm cules si editat de Ispirescu. Dar l-a inregistrat el ca atare? I-a dat el, tipograful abia ridicat la carte, expresia aceasta fara gres? I-au dat-o veacurile?

In orice caz nu cunoastem o alta opera in proza a geniului romanesc care sa aiba atata miez, de la primul si ultimul gand, si o atat de riguroasa scriitura ori rostitura. Nu am cutezat sa interpretam nici o alta opera de proza romaneasca verset cu verset, asa cum ne gandim sa facem, sau suntem **siliti** sa facem cu basmul acesta, - singurul care nu se incheie in chip fericit, cum s-a observat, si totusi singurul care exprima, nu indirect ca orice basm ci direct, plinatatea, masura si adevarul a ceea ce se poate numi: fiinta. Este un adevarat "mincinos cine nu crede", asa cum incepe basmul.

Dar cum sa nu **crezi**, cand acolo e vorba despre ce este, ce esti si ce devine pe lumea aceasta? Imparatul si imparateasa sunt "amandoi tineri si frumosi", ca noi toti la urma urmelor, in cate un ceas al vietii, si isi doresc, iarasi ca noi toti, sa intre intr-o buna devenire intru devenire, adica sa se reia si prelungeasca, avand copii. Caci exista o fata luminoasa a devenirii intru devenire, nu doar cea oarba si intunecata, descrisa Luceafarului de catre Demiurg. In definitiv, daca nu stii devenirea intru fiinta - iar majoritatea oamenilor, mai ales in lipsa "geniilor", ar spune Eminescu, nu stiu - daca nu esti in masura sa ridici lucrurile si viata ta la acea implinire a fiintei care, omeneste, ti-ar da un fel de "vesnic reinnoita pubertate", asa cum spunea Goethe despre geniu si creator, adica ti-ar da tocmai o tinerete fara batranete, atunci iti ramane lotul omenesc comun, fie ca esti imparat ori supus de rand, de-a deveni ca om intru o mai departe devenire, asa cum inveti cate ceva ca sa faci pe altul sa invete, traiesti ca sa faci pe altii sa traiasca si recunosti, tot impreuna cu Goethe (profet al devenirii intru devenire si pentru care ea tine loc de fiinta) ca singurul sens al vietii este viata.

De obicei, are grija maica Viata sa puna pe lume viata, respectiv are grija specia sa se mentina, potrivit cu "stirb und werde" al profetului invocat si care este atat de inrudit cu spiritul folclorului romanesc, chiar in expresie, cum se va vedea indata. Cand insa Viata

nu-si face isprava **de la sine** si totusi viata apare, inseamna ca poate fi in joc ceva mai deosebit - si de aici se naste povestea noastra, ca dealtfel povestile din **Vechiul Testament**, unde cateva femei nu puteau avea prunci si, cand au reusit sa-i aiba, uneori la batranete ca Sarah, sau in chip miraculos ca Precista, a fost vorba de o natura ultima in omenesc.

Asa prin urmare si aici, devenirea intru devenire, cu nevinovatia ei si clara ei desfasurare liniara prin lantul generalitatilor, este intrerupta. E ca un zvon ca s-ar putea intampla ceva deosebit. De aceea se si adreseaza imparatul si imparateasa la instante mai deosebite, ducandu-se pe la "vraci si filosofi, ca sa caute la stele si sa ghiceasca daca o sa faca copii".

Este, in primul moment, recursul la instanta **absoluta** pentru oamenii naturii, cum suntem toti, la instanta cosmica (privitul in stele). Dar fiinta nu are nevoie, spre a se implini, de instante absolute, si chiar imparatii din basme, respectiv aici ontologia romaneasca, recurg in cele din urma la instante mai umile si mai bine purtatoare de realitate decat stelele si Luceferii. De aceea imparatul nu se sfieste sa meargala unchiasul dintr-un "sat aproape", atata tot.

Ce limpede ii spune imparatului unchiasul cum ca "dorinta ce ai o sa-ti aduca intristare". Dar de ce aceasta? Pentru ca, in clipa cand devenirea intru devenire nu-si desfasoara de la sine lantul ei, adica din clipa in care pruncul este adus pe lume dincolo de fire, acesta va apartine **altei** randuieli decat cea care nu l-a putut zamisli, si va reprezenta astfel exceptia, nu legea, respectiv curgerea oarba a vietii. "El o sa fie Fat-Frumos si dragastos, si parte n-o sa aveti de el", spune unchiasul.

Intr-adevar, va aspira la altceva, la fiinta sa spunem, ca toti pruncii neprevazuti in starea civila a devenirii intru devenire. Isi va lua zborul ca Euphorion, fiul lui Faust si al Elenei. "Parte n-o sa aveti de el", asa cum nu avea parte perechea aceea, absoluta totusi, a lui Goethe.

Caci este incantator si de un neasteptat adevar, in artificialul constructiei din actul III al piesei lui Goethe, faptul ca marile umbre, Faust si Elena, devin oameni adevarati odata casatoriti, ba chiar devin parinti grijulii, implorand copilul lor (pe acel Euphorion in care autorului ii place sa vada pe un simlu Lord Byron) sa nu aspire prea sus si sa nu-si ia zborul in vazduh. Numai ca Faust si Elena nu au parte de copilul lor pentru ca acesta se prabuseste, in timp ce imparatul si imparateasa din basmul romanesc n-au parte de Fat-Frumos pentru ca dimpotriva, dincolo de destinele lor, acesta **se implineste**.

Este aici ceva din toata deosebirea intre rigiditatea occidentala a lui sau-sau (sa urcam in cer cu turnurile gotice, sau nu vom fi mantuiti; sau vine Godot, sau nu vine), fata de viziunea noastra, cu frageda fire - parca mai trainica decat piatra si decat imperativele categorice ale fiintei incesi.

Ce se intampla acum, cand impotriva sau dincolo de legile firesti sta sa apara pruncul, este semnificativ la culme pentru ceea ce am numit "sentimentul romanesc al fiintei". Apare, in chip neasteptat si nesperat pentru mersul ideilor din paginile noastre, acel "intru" care ni se parea a fi, pana la urma, chiar ori mai degraba nucleul ascuns, sinea intima a modelului ontologic.

Pruncul nu vrea sa se nasca. "Mai-nainte inasa de a veni ceasul nasterii, copilul se puse pe plans, de n-a putut nici un vraci sa-l impace. Atunci imparatul a inceput sa-i fagaduiasca toate bunurile din lume, dar nici asa n-a fost cu putinta sa-l faca sa taca". - Intru ce sa se nasca el?

Motivul acesta al pruncului ce nu vrea sa apara pe lume, fara a sti intru ce anume, revine in cateva basme romanesti, dar se pare numai in ele. La capitolul citat, "tipurile zanelor promise" (pag. 359), Saineanu scrie: "Motivul initial - a promite copilului o zana ca sa inceteze de a plange - care revine adesea in povestile noastre, nu l-am intalnit **in niciuna dintre colectiunile straine de basme** (subl. n.). El merita dar o atentie cu atat mai mare cu cat pentru unele din variantele acestui grup n-am putut da versiuni paralele la alte popoare".

Ni se pare greu de crezut, si totusi asa ar trebui sa fie, daca intr-adevar vocabula "intru" (cu bogatia de intelesuri ce se concentreaza in ea) este specifica limbii romanesti. Caci ivirea pe lume, daca nu se petrece in chip orb si sub somnambulismul devenirii simple a lucrurilor si vietii, trebuie sa fie intru ceva, asa cum o creatie a omului, atunci cand acesta o intreprinde spre a spori astfel lumea in sanul lumii, trebuie sa fie si ea intru ceva. Altminteri de ce s-ar ivi creatia, care intotdeauna este o exceptie?

Dar imparatul din poveste nu stie la inceput de exceptie si fagaduieste pruncului regula. Ii fagaduieste stapanire lumeasca: "Taci, dragul tatei, ca ti-oi da imparatia cutare si cutare"; dar pruncul nu tace. "Taci, fiule, ca ti-oi da de sotie pe cutare sau cutare fata de imparat"; dar pruncul nu tace si refuza sa se nasca, pentru ca tot ce i se ofera astfel este doar integrarea sa in randuiala simpla, a devenirii intru devenire.

Atunci parintele arunca vorba, nesabuita si fara acoperire din parte-i, dar care stie, sau macar simte, ca poate fi ispititoare pruncului, devreme ce il scoate din randuiala obisnuita: "Taci, fatul meu, ca ti-oi da **Tinerete fara batranete si viata fara de moarte**". Atunci abia, cand afla **intru ce trebuie** sa se nasca, pruncul "tacu si se nascu".

Este extraordinar acest: "tacu si se nascu". E un cuvint adevarat pentru toate ivirile de exceptie in lume, in particular pentru toate creatiile din sanul ei. Orice creatie se naste dintr-un plans si dintr-o tacere. Fireste ca tot ce este viata se naste chinuit, dar la viata si obisnuita plansul si tacerea sunt si ele obisnuite, pe cand aici plansul pruncului este nefiresc (cum sa planga el si sa i se auda plansul in sanul matern?), iar tacerea este si ea a altei gestatii decat cea a firii. Simti zbuiciumul si plansul in cugetul sau chiar in viata cate unui creator, si pe urma parca ii auzi tacerea. Ceva a plans in Bach inainte de a compune o "patimire"; apoi tacu si Patimirea se nascu.

Nascut asadar si el intru ceva deosebit, aici intru asteptarea fiintei incesi, sub chipul "Tineretei fara batranete si al vietii fara de moarte", tanarul fiu de imparat intra de la inceput in conditia neobisnuitului; invata intr-o luna cat invata altul intr-un an. Dar imparatul ramanea in conditia obisnuitului, in acea lege a devenirii intru devenire pe care o definea Goethe prin "stirb und werde". Caci povestea spune despre imparat cum ca, vazand ce minunat prunc are, "murea si invia de bucurie". Atata tot poate sa faca el, ca om obisnuit, impreuna cu intreaga fire: sa moara si sa invieze, - nu sa se depaseasca pe sine ca om.

Iar jocul acesta de-a tumba in pajistea Vietii il facea desigur toata lumea din jurul sau, caci "toata imparatia se falea ca o sa aiba un imparat intelept si procopsit ca Solomon Imparat". - Numai ca, bietii curteni uitau ca acelasi Solomon Inteleptul era si Ecleziastul, care se tanguia de spectacolul zadarniciei lucrurilor, si ca el nu-si putea duce intelepciunea decat pana la contemplarea desartei devenirii intru devenire a lumii. El n-avea zvonul fiintei (decat sub chipul unui Dumnezeu manios) si ramanea undeva "neprocopsit" in intelepciunea lui. Nu un asemenea model era cel potrivit fiului de imparat de aici, care devine, odata implinit in ani, "gales, trist si dus pe ganduri" tocmai

pentru ca are zvonul, ba chiar fagaduinta fiintei, nicidecum pentru ca ar vedea desertaciunea lucrurilor si nimic dincolo de ele.

De aceea el spune: "Tata, a venit vremea sa-mi dai ceea ce mi-ai fagaduit la nastere". - Nu era decat drept sa se intample ce avea sa se intample indata, in speta ca imparatul sa se intristeze foarte, cum spune povestea. In aparenta, el n-ar fi trebuit chiar asa sa se intristeze, ci doar sa se rusineze putin - daca parintii se pot rusina de cate o minciuna spusă copiilor - ca-si amagise pruncul fagaduind sa-i dea, spre a-l trage la viata, "un astfel de lucru nemaiauzit". Dar parintele se intristeaza cu adevarat, caci, independent de faptul ca nu-si poate tine fagaduiala fata de fiu, simte ca fiinta pe care a invocat-o - chiar de neauzit si de negasit nicaieri pe lume - este sortita, macar de dorul de ea, cu deschidere intru ea, sa-l scoata pe fiu din lumea obisnuita a devenirii.

Este aici, in chip nesperat iarasi, o trasatura a lui "a fi intru" de care aminteam: prepozitia **intru** poate deschide catre ceva care **sa nu fie**. Simpla deschidere, totusi, modeleaza subiectul intru care s-a facut deschiderea. Basmul romanesc regaseste astfel toate incidentele si implicatiile modelului ontologic, pana si aceasta stranie situatie in procesul de inchegare a fiintei, pe care modelul o prezenta de fapt imperfect si pe care doar "intru" o poate justifica, prin lucrarile lui mute.

Pentru ca asadar fiul s-a nascut, sub semnul lui "a fi intru ceva anume", caci altminteri n-ar fi intrat in viata, el trebuie sa caute, nu stie bine ce; dar s-o faca sub comandamentul vorbeii: "nu m-ai fi cautat daca nu m-ai fi gasit". El spune tatalui sau: "**sunt nevoit** (subl. n.) sa cutreier toata lumea pana voi gasi fagaduinta pentru care m-am nascut".

Ce exact exprima lucrarile basmul: Caci sta scris aici: "pana voi gasi **fagaduinta**", adica nu ceva bine stiut, ci lucrul fagaduit odata cu fagaduirea. In clipa aceasta, feciorul de imparat si-ar putea spune, impreuna cu Creanga: "Se vede c-a si venit, devreme ce n-a mai venit". Si sta sa porneasca in cautarea a ceea ce a si gasit, cu stramutarea sa dintr-un plan de realitate in altul.

Dar ceilalti raman in planul lor de realitate, pe care nu-l pot depasi: "Toti boierii si imparatul detera in genunchi, cu rugaciunea sa nu paraseasca imparatia..." Si ce zic ei? Ii zic: "Tatal tau de aci inainte e batran, si o sa te ridicam pe tine in scaun...", adica ii aduc, in locul marei fagaduinte, o biata fagaduinta lumeasca de a fi urcat, la randul sau, la o domnie trecatoare. Ba ii spun chiar la propriu: "Si avem sa-ti aducem cea mai frumoasa imparatesa de sub soare ca sotie". Aceasta este perspectiva pe care o pot ei opune fiintei: sa-l cunune, sa aiba si el copil si sa treaca acestuia mai departe o domnie. I se fagaduieste asadar, de catre "neprocopsitii" curteni, lui, celui insetat de fiinta, sa aiba si mai departe trimitere, sa cada de-a binelea in devenirea intru devenire, asadar sa intre in rotirea cea nesfarsita a lumii.

Fiul de imparat nu vrea si nu mai poate, nascut cum este sub semnul fiintei, sa intre in ceea ce doar se roteste, in rotitor. El este in alta ordine, in cea a rostitorului, unde vietile si lucrarile se rostesc mai adanc si mai asezat. In numele acestui rost pe care-l presimte, fiul este de neclintit in hotarare, "ramanand statornic ca o piatra in vorbele lui". Este poate ceva sumbru prevestitor in acest cuvânt de "piatra", caci statornicia fiului o intelege, dar impietrirea lui nu, daca n-ar sta sa vina intalnirea cu realitatea impietririi intru fiinta iar nu a devenirii intru ea, undeva acolo unde sta sa ajunga feciorul de imparat. Dar sa lasam povestea sa curga mai departe, ca o apa, peste pietrele ei.

Acum, cand nimeni nu-l mai poate opri sa-si caute fagaduinta, Fat-Frumos trebuie sa-si afle caile de acces la ea si uneltele. "Se duce in grajdurile imparatesti unde erau cei mai

frumosi armasari din toata imparatia". Si bineinteles, ca in orice basm, cel pe care-l alege va fi "un cal rapciugos", care in realitate poarta in el nazdravania.

Numai ca aici, cu tot caracterul stereotip al detaliului, ni se pare ca putem vedea un sens mai adecvat basmului fiintei, acela anume ca, spre a atinge fiinta, nu trebuie alese caile imparatesti. Fiinta - asa cum spunea Hasdeu, despre cuvintele de aur ale cate unei limbi naturale, ca s-au creat in bordeie si catune - se naste undeva in staul. Iti trebuie umilinta si supunere, in felul cum il invata acum calul cel rapciugos (in fapt propria sa constiinta de pelerin al fiintei) sa se supuna si chiar smereasca: "Sa ma-ngrijesti tu insuti sase saptamani si orzul sa mi-l dai fiert in lapte". Simpla aspiratie la fiinta trebuie sa te smereasca.

La fel acum, tot constiinta sa cea buna ii spune sa nu aleaga straie si arme noi sau sclipitoare (vreun scut divin, ca acela al lui Achile), ci "armele si hainele tatane-sau de cand era flacau". Caci in definitiv, feciorul isi cauta "fiinta", dar aceasta se trage indarat la parinti, la cei ce i-au dat fiinta pamanteasca.

Cu asemenea arme ruginite - dar ale **sale**, ale spitei sale, ale locului sau - pentru care ii trebuie sase saptamani spre a le face din nou sa luceasca, sta acum gata sa porneasca Fat-Frumos in calatoria sa cea mare. Dar este de intreprins macar calatoria pe taramurile obisnuite? Nu, nici ea, caci e vorba mai degraba de o ascensiune, ca a lui Euphorion, in vazduh. Iar daca aripile acestuia erau sortite sa se franga, deoarece el nu stia catre **ce urca**, fiind, ca si Faust, total sau, poate ca lordul Byron, un nazuitor fara de tinta - aripile lui Fat-Frumos, respectiv ale calului cu care el alcatuieste trup si duh laolalta, sunt dintre cele care-l fac sa zboare cu adevarat **altundeva**.

Ceilalti, ai sai, mai incearca o clipa sa-l retina aici, in lumea devenirii. "Cu lacrimi in ochi il rugau sa se lase de a face calatoria aceasta, ca nu cumva sa mearga la pieirea capului sau". Ei simt bine ca despartirea inseamna moarte, dar in loc sa inteleaga ca **ei** sunt cei sortiti sa cada si sa piara, in neantul devenirii lor, in timp ce Fat-Frumos mergea catre Viata, ei cred ca acesta merge spre pieire.

Abia dupa ce el "trecu afara din imparatia tatalui sau si ajunse in pustietate", nu in alta imparatie, ci in pustietate, abia acum despartirea poate sa se consume. El se lepada de tot ce-l mai putea lega de lumea randuielilor obisnuite: "isi imparti toata avutia pe la ostasi si, luandu-si ziua-buna de la ei, ii trimise inapoi". Porni spre rasarit, adica spre obarsia cea mare, spre lumea de inceput si de vesnic reinceput a rasaritului.

Acum incep incercarile pelerinului. Sunt **trei** incercari la care este el supus si fiecare dintre ele spune, pe treapta ei, ceva despre despartirea de lume, fireasca. Sunt casi trei blestemuri ale acestei lumi impotriva celui ce o paraseste.

Intai, este blestemul lumii **imEDIATE**, din care tocmai se desprinsese. In chip simbolic, Gheonoaia cea cruda, pe mosia careia ajunge, este o fiinta ce "a fost si ea femeie ca toate femeile", dar cazuse sub "blestemul parintilor pe care nu-i asculta", asa cum nu-i ascultase, la urma urmelor, nici Fat-Frumos pe ai sai. Basmul are discretia sa nu faca pe parintii acestuia, in mahnirea lor ca nu sunt ascultati, sa se revolte si sa blesteme, ci doar pune inaintea feciorului, ca o prima incercare, aceea de a infrunta o faptura blestemata de parinti. Fat-Frumos o infrunta cu adevarat, este gata s-o biruie, si atunci Gheonoaia ii cere indurare. Ca sa fie crezuta ca nu-i va face nimic, "ii dete in scris cu sangele ei", spune basmul. Suntem inca in lumea zamislirii oamenilor din sange, si de aceea sangele reprezinta suprema garantie.

Iar ca o dovada ca in lumea Gheonoaiei este un ecou din lumea parinteasca sta faptul ca aceea "ruga pe Fat-Frumos sa-si aleaga de sotie pe una din cele trei fete ce avea, frumoase ca niste zane". Asadar, intocmai parintilor, Gheonoaia il recheama in lumea devenirii pamantesti. Iar basmul arata astfel ca omul poate recadea oricand in ordinea din care s-a desprins; dar feciorul de aici, deschis intru fiinta cum este, nu recade.

A doua incercare, sau al doilea blestem, este cel al Scorpiei, sora Gheonoaiei, ea insasi blestemata sa fie despartita si in "grozava vrajmasie" cu fiinta de acelasi sange, cu consangeana ei. Daca intai Fat-Frumos avea sa infrunte blestemul, indirect exprimat, al lumii imediate, acum va infrunta pe cel al lumii **indepartat** apropiate, cea a consangenilor, de care de asemenea s-a desprins cand a iesit din conditia devenirii intru devenire.

Ca este aici vorba de un ecou al rudeniilor lumesti o arata faptul ca, in clipa care sta sa o biruie, Scorpia da si ea chezasie cu sangele ei, intocmai ca Gheonoaia mai inainte (si este poate semnificativ ca acesteia din urma Fat-Frumos ii retezase doar un picior, pe care apoi i-l pune la loc, pe cand Scorpiei care, ca rudele omului, are mai multe capete, el ii retezase unul din ele, pe care de asemenea i-l va pune la loc); dar ca rudenia de acum este mai indepartata - nu ca a parintilor, doritori sa-si prelungeasca prin el spita - o poate arata faptul ca Scorpia nu mai are sa-i infatiseze trei fete frumoase, prin care sa-l imbie la regasirea vietii, cu cununia intru lumesc.

Dupa incercarea sub semnul intelesurilor pamantesti, incalcate de Fat-Frumos, dupa o a doua incercare sub semnul intelesurilor de ginte si larg omenesti, incalcate si ele - caci suntem consangeni cu toti oamenii, la urma urmelor - vine o a treia incercare, ce ar putea fi al treilea blestem, **cel al lumii fiarelor si al firii insesi**, pe care, toate, vrea sa le tradeze Fat-Frumos, cu nazuinta sa catre fiinta ce nu le este data lor.

Toate trei incercarile se nasc astfel din faptul ca omul iese din conditia umana, atat a celor apropiati cat si a celor mai departati, ba chiar a celor din lumea larga a firii. Toti trebuie sa se ridice impotriva hotararii lui, fie rugandu-l sa ramana printre ei, ca la inceput, fie taindu-i calea, ca Gheonoaia si Scorpia, fie chiar amenintandu-l cu nimicirea. Cine se desparte de lume are parte de ura ei.

Dar cea mai salbatica amenintare este a salbaticunii insesi; caci tocmai in preajma palatului unde locuieste Tinerete fara batranete si viata fara de moarte (iar basmul vorbeste asa, la singular, ca si cum ar fi in joc o persoana, si inca una singura) stau ultimele osti ale Firii celei nesocotite de Fat-Frumos in numele Fiintei. "Stau toate fiarele cele mai salbatice din lume - spune basmul - ziua si noaptea pazesc cu nedormire".

Ce pazesc? Sa nu iasa nimeni din tarcul firii, sa nu treaca nimeni in lumea cea nefireasca. Iar pentru ca "cu dansule nu este chip a te bate", caci te poti bate cu o Gheonoaie, te poti bate cu o Scorpie, dar nu te poti bate cu Firea toata, Fat-Frumos va trebui sa astepte clipa cand sa poata trece pe **deasupra** junglei firii. el este un Euphorion care stie peste ce zboara si catre cine.

Ce lucru uimitor i se arata, atunci cand trece peste fiarele cele mai salbatice din lume si cand sta sa coboare. "D-abia, d-abia, atinse cu piciorul varful unui copac si deodata padurea se puse in miscare; urlau dobitoacele, de ti se face parul maciuca in cap". Se misca asadar padurile, ca in **Macbeth**, innebuneste firea, urla fiarele si vuieste totul de smintirea ce sta sa se petreaca: un om este pe punctul sa-si sparga cercul stramt al naturii sale omenesti.

Dar dintr-o data cand se "lasara in jos", omul si calul, zburatorul cu aripi de cal, scenariul se schimba, ca prin farmec. Ce s-a intamplat? Am trecut din lumea firii in lumea fiintei. Lighioanele din padure, fiarele acelea mai salbatice decat orice altceva pe lume, sunt niste puisori acum, carora Doamna palatului, Doamna cea mare le da de mancare.

Asa sunt, din perspectiva fiintei, toti balaurii si toate rautatile lumii: niste bieti puisori, sau niste dobitoace pe care acum Stapana "le imblanzi si le trimise la locul lor". In mainile Fiintei totul redevine bun si cuminte. Dar daca fiarele pot redeveni mai bune, omul, care este fiara cea mai rea din toate, este si tot ce poate fi mai bun printre puii Doamnei celei mari; iar aparitia sa o bucura, caci "nu mai vazuse pana atunci suflet de om pe la dansa". Stapana asadar se bucura, nu pedepseste pe cel ce vine sa manance din arborele Vietii.

Cum sa nu incremenesti? Si cum sa nu ramai totusi om, in toata incremenirea ta, ca Fat-Frumos acum, vazand ca "Stapana era o zana inalta, subtirica si dragalasa si frumoasa, nevoie-mare!" atata tot. Nu o divinitate orbitoare de frumusete si lumina, nici vreun Dumnezeu manios apare inaintea feciorului de om, necum Fiinta sferica a lui Parmenide anticul, cea fara ochi, fara maini, fara glas, caci este "desavarsita", adica nu este, oricat ar tine mortis anticul sa spuna ca doar despre ea putem afirca: este. Apare acum o faptura "frumoasa nevoie mare!" cum ai crede ca sunt si prin partile noastre pamantesti.

Departa de a inspaimanta pe ceilalti, cu tunetul glasului ei, stapana cea dragalasa se uita "cu mila" la dansul, spune basmul. Sa-i fie cumva mila ca el a iesit din conditia de om, de om obisnuit? sa-i fie mila pentru ce-l asteapta? Dar nu poate fi vorba de asta, caci el a ajuns acolo unde voise si acolo unde nimeni n-ajunge, iar ceea ce-l asteapta nu este decat, in cazul cel mai rau, lotul tuturor oamenilor, prelungit insa peste veacuri si veacuri, asa cum se va intampla. Nu mila in inteles de compatimire ii arata Stapana, ci mila in inteles de bunatate. Fiinta insasi este blanda in frageda ei fire, dupa basmul romanesc, iar vorbele ei sunt imbietoare, nicidecum adevaruri ultime si decrete.

Doamna si feciorul acesta de imparat stau de vorba simplu: "Ce cauti pe-aici?" il intreaba ea. Abia daca, in discretia lui, basmul arataceva, ca o mica sfiala (nicidecum cutremurul in fata vreunui **mysterium tremendum**, sau a unui **mysterium fascinans**) a tanarului. Caci in loc sa raspunda Stapanii cu afirmarea persoanei sale, adica la persoana intai, el pare a se intimida putin, de vreme ce raspunde la intrebarea "Ce cauti?" cu: "Cautam Tinerete fara batranete..." Iar Stapana e blanda si nu-i face pricina intrebandu-l: "cine **voi**"? El si calul? El si restul omenirii? Ii raspunde gratios: "De cautati ce zisesi, aci este".

Aci este! Ciudata si noua vorba, si aceasta. Stapana nu spune: "Eu sunt", cu atat mai putin nu spune, ca domnul cel manios al Vechiului Testament: "Eu sunt cel ce sunt". Spune: aci este. Dar **ea** este intruparea tineretii fara batranete cautata. Si ea nu este numai intruparea ei, ci si dispensatoarea de tinerete fara batranete. Ea este Fiinta.

Si totusi nu este numai ea. Caci in viziunea romaneasca a lumii, Fiinta are izotopi. De indata ce omul cel tanar intra in palat (palat? putea fi la fel de bine o frumoasa coliba), el "gasi inca doua femei, una ca alta de tinere"; una ca alta, ai zice, asa cum sunt izotopii substantelor lumii unii ca altii. Dar intocmai ca izotopii, femeile nu sunt chiar deopotriwa toate trei, caci fata de stapana dintai ele "erau surorile cele mari", spune basmul.

Sau poate mai bine, decat sa ne gandim la izotopii fiintei, in fata celor trei intruchipari ale ei, sa ne intoarcem cu gandul la incifrarea fiintei intr-o structura, intr-un model

ontologic, in care de asemenea apareau trei termeni, trei forme de intruchipare. Era intai individualul, apoi veneau determinatiile lui, in fine era generalul, cu determinatiile lui de asemenea, care faceau ca modelul fiintei sa duca la fiinta atunci cand ele, determinatiile generalului, se acopereau cu cele ale individualului - asa cum nu se intampla in

Luceafarul, dar cum se intampla cateodata in lumea larga, din ceruri si de pe pamant.

Sunt surori toate aceste trei intruchipari ontologice, sau, daca individualul si generalul nu sunt de la inceput infratiti, ei se infratesc tocmai prin determinatiile unuia ce se confunda cu ale celui alt, in ceasul prilejului fericit, al **Kairos**-ului fiintei. Dar intre surori trebuie neaparat ca una sa fie mai mica: individualul. Celelalte doua, surorile mai mari, pot fi "una ca alta de tinere", ceea ce inseamna ca in cazul cel fericit, al implinirii modelului fiintei, nu mai poti deosebi intre general si determinatii, caci generalul se revarsa neincetat in determinatii si acestea se readuna neincetat in ordinea generalului. Trebuia deci ca una singura dintre surori sa fie mai mica, intruchiparea individuala anume, aceea care singura este activa in real, da de mancare puilor lumii si poate sta dintru-inceput de vorba cu oamenii, fiinte individuale cum sunt acestia. Fiul de imparat a gasit aieva modelul ontologic, arhetipul fiintei, care, intreit cum va fi pe pamant, va fi avand intreire si in lumea proprie.

Acum, cand fiul omului a devenit fiu al Fiintei, iar fetele acesteia se bucura sa aiba tovarasie omeneasca, omul avand undeva dreptul sa fie egalul lor, spre deosebire de fiare, care nu sunt decat pui in ograda si cuprinsul Fiintei, acum se reia scenariul oricarei Geneze, adica al oricarei lumi in care initiatul a patruns in a sasea zi a creatiei, sau este rebotezat intru viata noua; acum animalele lumii trec prin fata noului Adam, pentru ca el sa le dea nume.

Fireste, calului, partii de mijlocire din el, purtatorului sau catre alta lume, acestui daimon bun, care facea mijlocirea si se asternea drumului intre o lume si alta, fetele ii dau drumul "sa pasca unde va voi dansul". Mijlocitorul, intr-adevar, nu are rost sa mai apara, decat daca Fat-Frumos - cine stie? - va voi o clipa a face calea intoarsa, redevinind din fiu al Fiintei, fiu al omului. In schimb, celelalte animale trebuie sa treaca toate prin fata lui, si chiar daca basmul nu spune, ca Geneza, ca el le da un nume, ne arata ca tovarasele de tinere fara batranete ale feciorului de om "ii facura cunoscuti (pe el si calul sau, pe el si unealta sa, **n.r.**) tuturor lighioanelor de puteau imbla in tihna prin padure". Toata lumea s-a impacat intru fiinta. Totul e bine.

Dar **acolo** nu totul fusese bine, pana la venirea lui Fat-Frumos. Iata ca femeile il rugara sa locuiasca de aici inainte cu dansule, caci ziceau ca **li se urase sezand tot singure**. Ce stranie vorba si aceasta, adevarata si ea undeva. Caci in fapt, ce era "acolo"? Nimeni nu avea acces la lumea fiintei (asadar fetele "sedeau tot singurele"!) si trecuse prin imparatia fiintei plictisul, uratul nostru romanesc. "Uratul din ce-i facut?/ Din omul care-i tacut", zice romanul. Acolo totul tacea. Om nu era, lume graitoare nu era, fapte nu erau, determinatii nu erau; sau erau intotdeauna aceleasi determinatii, am spune, in termenii modelului ontologic.

Fetele acestea nu erau chiar ca asa-numitii "dii otiosi", acei zei lenesi care s-au retras in cerul lor, dupa ce au facut lumea, si parca nu mai stiu bine ce sa faca de acum inainte. Dar ispravi noi nu faceau nici ele, fetele fiintei, sau nimic nu le scotea din plictisul tineretei fara batranete si al vietii fara de moarte, astfel incat li se urase.

Numai ca uratul lor de o vesnicie nu putea fi inca, din prima clipa, urat si pentru Fat-Frumos. De aceea, "el nu astepta sa-i mai zica odata, si primi cu toata multumirea, ca

unul ce aceea si cauta". Asta cautam cu totii, in fond, tinerete fara batranete si viata fara de moarte. "Regele moare!" ne tanguim, cu marele nostru autor anonim, sa-i spunem, spre a-i da nume, un Ionescu de-al nostru, si cerem de la fire, de la zei, de la medicina, de la astrologie si de la biofizica sa ne dea zile fara de numar. Sa vedem insa - fiindca basmul n-a voit sa se opreasca la acest liman fericit - ce se intampla celor ce, ca Fat-Frumos, pierd numaratoarea zilelor.

Mai intai le merse cat se poate de bine, caci nouitatea este placuta, chiar sau mai ales celor asternuti pe viata vesnica. Asadar "incet, incet se deprinsera unii cu altii", si aceasta lucrare de buna deprindere, de buna potrivire intre om nou si om nou, este intr-adevar o desfatara. Dar se termina curand. Apoi Fat-Frumos "isi spuse istoria si ce pati pana sa ajunga la dansule". Ce pot face, intr-adevar, fiintele care "nu au ce face", decat - ca in "1001 nopti" sau macar ca in "Decameron" - sa povesteasca si, daca n-au povesti de istorisit, sa se povesteasca. Fetele poate ca nu avura multe de spus, dar feciorul de imparat avea destule.

Numai ca trecu si desfatara asta, si atunci el, "nu dupa multa vreme se insoti cu fata cea mica". Sa retinem ca fata cea **mica** era aceea cu care se insotea, nu numai fiindca ea il primise de la inceput si il cunostea ceva mai bine decat surorile ei (ii vazuse chipul sau de om obisnuit inca, am spune), dar si fiindca - asa cum iarasi spuneam - fata cea mai mica este fatura individuala in lumea fiintei, si numai ins cu inasa se pot insoti cu adevarat.

Ca fetele cele mari nu fura deloc geloase si nu tanjeau si ele dupa un barbat, ar putea fi cu inteles iarasi, pe temeiul arhetipului fiintei, de vreme ce lotul celor doua, "una ca alta de tinere" dar mai mari decat fatura individuala, era sa nu aiba chiar o intruchipare de sine statatoare si o identitate precisa. Basmul nu ne spune daca erau inalte ori nu, dragalase ori nu, cum ne spusese despre prima, ele fiind astfel un fel de faturi mai vapoaze, asa cum sunt, in sanul arhetipului fiintei, determinatiile si sensurile generale.

Va fi trecut si luna de miere, astfel ca mirele pamantesc trebui sa mai iasa nitel din palat, si de randul acesta toate trei stapanele casei, nu doar soata, ci si cumnatele, ii spusera ce sa faca spre a-si mai umple ziua si el: "Ii detera voie sa mearga prin toate locurile de primprejur, pe unde va voi; numai pe o vale, pe care i-o aratara, ii zisera sa nu mearga, caci nu va fi bine de el; si ii spusera ca acea vale se numeste Valea Plangerii".

La drept vorbind, valea se putea numi si Valea Vietii, tanarul fara de imbatranire tot n-ar fi mers pe ea, caci aflase din plin ce cautase. Si este bine sa spunem de pe acum ca in basmul nostru nu se intampla ca in toate basmele, ca eroul (sau eroina) sa vrea cu tot dinadinsul a patrunde tocmai in incaperea ori locul ce i se interzisese. Numai intamplarea l-ar fi putut duce acolo; si totusi iti vine sa crezi ca n-avea cum sa se petreaca niciodata o asemenea intamplare, de vreme ce ajunsese unde trebuie, traia cum ii placea si-l privegheau, cu bunatate si dragoste, nu doar soata, ci si fantomaticile cumnate.

Iar astfel petrecu el "vreme uitata", cu o vorba atat de frumoasa si adanca, incat te intrebi daca nascocitorul basmului, cine va fi fost fiind, n-a stat si el, o clipa macar, in imparatia fiintei, ca sa-si aduca aminte de vremea uitata ce trebuie ca domneste "acolo".

Daca basmul acesta ar fi unul obisnuit, nu numai ca Fat-Frumos ar incepe sa simta boldul chinuitor de a merge tocmai acolo unde i se interzisese, dar macar - admitandu-se ca in lumea fiintei atinse nu mai ai astfel de curiozitati pamantesti - ar fi trebuit o intamplare cu totul deosebita, sa zicem ivirea unui vanat cu totul rar, nemaivazut si peste orice pret, care sa-l atraga pe Valea Plangerii sau a Vietii. Dar iata ca vanatul care-l impinge pe Fat-Frumos intr-acolo este tot ce poate fi mai de rand, un simplu iepure!

Cum sa intelegi aceasta noua ciudatenie a basmului, care e basm ca toate basmele si totusi vine, chiar aducand situatiile stereotipe din orice basm, sa schimbe din cand in cand inlantuirea si rostul lor? Numai ca, vedeti, este basmul **fiintei**, si toate sunt cum sunt in lumea aceasta, dar in lumea fiintei atinse ele sunt oarecum pe dos, asa cum spunea cineva ca tot ce este stang aici este drept acolo, ca-n oglinda, tot ce e spart aici este acolo teafar, sau tot ce e neasezat aici este acolo asezat. Astfel ca, daca pentru lumea de aici este nevoie de stari si intamplari cu totul neobisnuite, sau de cate un vanat grozav si nepereche, pentru ca eroul povestirii sa-si faca si el grozava sa lucreze si sa se primejduiasca prin ea, acolo in schimb, in lumea fiintei, unde toate sunt bine cumpanite si randuite, o singura adiere schimba, o singura unda mai mult in apa lacului, sunt de ajuns (ca acum un singur iepure) spre a rasturna toata buna asezare.

In fapt, nu se petrecu, la prima vedere, cine stie ce rasturnare prin aceea ca Fat-Frumos "nimeri iepurele abia cu a treia sageata si trebui sa coboare nitel in Valea Plangerii", mergand sa-si ia iepurele. Nu se intampla decat ca, intorcandu-se asa cu iepurele spre casa, Fat-Frumos simti cum se ridica usor, cat o unda pe lacul cugetului, ceva care pana atunci statuse bine asezat in "vremea uitata". Cuta gandului, ca un pas neinsemnat, ca un simplu iepure in lumea fiarelor, se ridica din uitarea vremii, si tanarul isi **aminti**, incepu sa-si aminteasca. Dar atata tot era de ajuns pentru lumea fiintei ca ea sa se clatine. Caci, asa cum spuneam, toate sunt rasturnate acolo: aici, in lumea noastra, principalul este amintirea, si nimeni nu a spus ceva mai adanc, poate, decat anticul acela care arata ca totul tine, in cunoasterea omului, si trebuie sa tina de **reminiscenta**; in timp ce in lumea fiintei totul trebuie sa fie uitare, blanda amnezie.

Si iata ca Fat-Frumos iese o clipa din blanda amnezie. Dar fiindca era in lumea fiintei, el nu putea sa-si aminteasca chiar de orice, ci doar de aceea ce in randuiala vietii obisnuite este cel mai apropiat de fiinta: zamislirea. Isi aminti astfel de parinti si, cum spune basmul, "il apuca un dor de tatal sau si de mama-sa".

Ceva pamantesc, ceva de ordinul devenirii, oricat de intrudit inca fiintei, veni sa intineze imparatia acesteia. Iar fetele, soata si cumnatele, simtira adierea celui vant, in lumea lor. "Ai trecut, nefericitele, in Valea Plangerii! ii zisera ele cu totul speriate". Fat-Frumos recunosc, deoarece in lumea fiintei adevarate nu mai incapa minciuna.

Dar tot in lumea fiintei nu incapa nici intoarcerea la buna uitare, daca s-a trezit o singura amintire cu reverberatia ei in cuget, asa cum fiinta nu mai poate nici ea sa se refaca intocmai, daca s-a iscat in ea vibratia devenirii, o clipa, cu reverberatia in real.

Ca in actul V din Faust II, unde un singur sunet de clopot al lumii naturale, cel din micul templu al lui Philemon si Baucis, aduce o vasta tulburare in lumea de clestar, in acea ordine perfect rationalizata pe care o instituisera dincolo de natura batranul Faust, acum, in puritatea "vremii uitate" a fiintei, o singura amintire, o singura impuritate ar parea de ajuns sa clatine intregul edificiu.

Numai ca Fiinta este mai tare decat sunt constructiile lui Faust, si ea rezista intinarii, ramanand si mai departe in lumea ei, nemuritoare, oarecum rece si in orice caz plicticoasa. Singura victima este omul saltat la treapta fiintei si care nu mai stie, acum, daca poate sa fiinteze mai departe asa, ori daca nu cumva trebuie sa-si riste desfiintarea. Astfel ca el spune tovaraselor sale de viata eterna: "Ma topesc d-a-n picioarele de dorul parintilor mei, insa si de voi nu ma indur ca sa va parasesc". Ce sa faca? Poate cumva sa incerce a le face pe amandoua, crede el. "Ma voi duce dara sa-mi vaz o data parintii, si apoi m-oi intoarce, ca sa nu ma mai duc niciodata". El vrea deci sa reintre in apele vii ale

devenirii intru devenire, spre a reveni apoi in apele linistite ale fiintei. Asa isi inchipuie el: ca poate face pentru o **doua** oara, aceea ce nimanui inca nu-i fusese dat sa faca o singura data.

"Nu ne parasi, iubitele, ii spun soata si cumnatele, parintii tai nu mai traiesc de sute de ani, si chiar tu ducandu-te ne temem ca nu te vei mai intoarce". Este induiosator ca nici macar acum, cand el sta sa se prapadeasca, recufundandu-se in oarba curgere, ele nu vin cu Tabla legilor eterne, nu-i arata ca sta scris acolo omului invesnicit sa nu se poata desvesnici. Ele ii spun cu blandete, doar: "ne temem". Si-l indeamna, din tot sufletul lor induiosat de intalnirea fapturii omenesti, sa nu se in-omeneasca din nou. "Ramai cu noi", ii spun ele. - Ramai cu noi, adica in fiinta, ramai aici ca un **homo otiosus** pentru ca este invesnicit.

Dar "toate rugaciunile celor trei femei, precum si ale calului (care acum reapare si el pe scena, caci e vorba de refacut legatura intre o lume si alta, ceea ce e de resortul sau, **n.r.**), n-au fost in stare sa-i potoleasca dorul parintilor, care-l usca pe d-a-ntregul". Ce voiti, vlastarul omenesc nu poate ramane peste masura de mult in "vremea uitata". El vrea sa vremuiasca. Vrea timpul rostitor, amintitor, daca nu, macar timpul rotitor, oricare timp, dar nu poate indura ne-timpul.

Acum, cand farmecul uitarii s-a destramat, si nu mai este nimic de facut din partea reprezentantelor lumii de sus, ramane sa intre in joc intermediarul, daimonul, respectiv calul nazdravan, care se vede ca nu se plictisise tot pascand in pajistile din paradisul acela. el, ca orice mijlocitor iscusit, ar putea gasi o cale, o cheie, un mijloc de a face si una si alta. Dar el spune lui Fat-Frumos: "Daca nu vrei sa ma asculti, stapane, orice ti se va intampla sa stii ca numai tu esti de vina. Am sa-ti spun o vorba si, daca vei primi tocmeala mea, te duc inapoi".

Tocmeala lui. Sunt de neclintit vorbele basmului acestuia, ca intr-o poezie desavarsita. Mijlocitorul stie, prin mestesugul sau, ce este aceea o tocmeala, dupa cum stie sa se tocmeasca, sa mai faca fiinta sa lase putin de la ea, sa convinga devenirea de jos, sa lase si ea putin, si astfel sa se ajunga la o buna "tocmeala", dupa acel cuvânt al nostru de origine slava care insemna "a face deopotriva". Asta vrea si ar putea el ca mijlocitor: sa faca "deopotriva" lucrurile, sa le potriveasca, in asa fel incat sa-i fie bine si lui, si stapanului, si lumii de sus, si lumii de jos.

Calul acesta romanesc este cu adevarat iscusit si bun pedagog, intocmai centaurului Chiron, care-l dascalise pe Achile. Din pacate, calul nostru parca nu-l dascalea indeajuns de bine pe Fat-Frumos, ceea ce in definitiv nu reusise destul de bine nici Chiron cu Achile, si la drept vorbind nu reuseste nici un dascal cu invataceii lui. Asa este tocmeala lumii - spre a folosi vorbele calului - ca nu-i e dat omului sa invete chiar totul de la cel intelept. De aceea tanarul raspunde calului: "Primesc cu toata multumirea", dar el va face ca toti ucenicii: multumeste si nu primeste. Caci acum calul il invata si dascaleste: "Cum vom ajunge la palatul tatalui tau, sa te lasi jos si eu sa ma intorc, de vei voi sa ramai macar un ceas". Iar tanarul sau stapan raspunde: "Asa sa fie". Dar putea sa fie asa cu puiul de om?

Ar parea lucru curios ca un asemenea cal nazdravan, care nu redevenise nazdravan decat prin feciorul de imparat si care facuse trup si suflet cu acesta, se gandea acum sa se intoarca el singur in raiul fiintei, in cazul ca stapanul sau nu avea sa-i dea ascultare. Era cumva doar o amenintare parinteasca, ori frateasca, a partii mai intelepte din fecior? sau

jumatatea lui de faptura, mijloacele lui, mainile, picioarele si aripile lui, isi puteau lua cu adevarat independenta, daca el, stapanul, se dovedea nesabuit?

Cine stie - in cazul ca se va produce intr-adevar desprinderea mijloacelor omului de omul ce le pusese in joc - daca aceasta n-ar vrea sa spuna, in basmul nostru: omului poate sa nu-i fie dat sa ramana la inaltimea aspiratiei sale; dar daca mijloacele au fost la nivelul aspiratiei (asa cum spune intelepciunea indiana ca mijloacele trebuie sa fie la inaltimea scopului), atunci ele pot ramane undeva in pajistile eternitatii. Eroul se poate degrada, dar mijloacele sale nu, daca au fost cu adevarat bune, asa cum fusesera gandul si tinta eroului.

"Se pregatira de plecare", asadar: "se imbratisara cu femeile (si iata ca ele imbratiseaza si calul, nu numai omul, **n.r.**) si, dupa ce-si luara ziua buna unul de la altul, porni, lasandu-le suspinand si cu lacrimile in ochi". - Suspina asadar si Fiinta, uneori, sau fetele ei. Sa fie, in suspinul acesta, numai parerea de rau din partea lor ca omul lor risca sa se prapadeasca, prin recufundarea in apele vietii? sau sa fi fost undeva, in ele, nemarturisit, ceva din mahnirea fratelui sau rudei lor bune, Luceafarul din poemul eminescian, mahnirea anume ca unor fapturi de ordin general, ca ele si Luceafarul, nu le este dat sa ia cu adevarat o intruchipare individuala? In orice caz suspina uneori si fiinta, in viziunea romaneasca, iar suspinul ei este ca o bunatate si un suras in plus catre lumea aceasta a noastra.

Inspre lumea **noastra** se intoarce atunci Fat-Frumos, cu trupul si aripile lui de cal, facand cu adevarat calea intoarsa, treapta cu treapta. Firea si lighioanele ei cele salbatice, e drept ca nu le mai intalneste, si dealtfel nici la durere, la a treia incercare, nu le infruntase de-a dreptul, cum am vazut, neputandu-se masura cu ele, ci doar trecuse usor peste ele. Acum insa nici nu mai avea nevoie sa treaca in zbor **peste**, ci putea linistit trece prin si printre ele, cum va fi fost trecand, caci se impacase bine cu ele intru fiinta obsteasca. in schimb basmul spune cu exactitate ca "ajunsera in locurile unde era mosia Scorpiei", adica acolo unde avusese loc a doua incercare, in ceasul ducerii.

Si iata ca: "acolo gasira orase, padurile se schimbaseră in campii". Trecusera ani si veacuri, iar istoria adusese cu ea civilizatia, spune basmul nostru folcloric. Este adevarat ca basmul nu se sperie de prea multele orase care se ridicaseră intre timp, de "orosenizarea" aceasta a lumii, dupa cum nu tradeaza nici vreo ingrijorare deschisa fata de vastele despaduriri care se produsera, spre a se obtine campii, roditoare la inceput, dar din ce in ce mai pustietoare de natura. Noi stim bine acum ca padurile Thraciei, odata disparute, au facut ca pamantul Greciei, din roditor cum fusese, sa devina stanca goala, buna doar pentru capre, din lipsa de ploi, asa cum stim ca s-a dus padurea nebuna a Teleormanului, de prin partile careia, poate, s-a ivit basmul acesta muntenesc. Dar basmul n-o stie, sau are discretia sa n-o spuna.

Ce stie in schimb basmul acesta folcloric, si o stie cu siguranta, este ceea ce a regasit astazi - pe cai stiintifice - mintea omului, anume ca timpul curge intr-un fel in cate o parte a lumii, sa zicem a cosmosului, si altfel in cate o alta parte. Si, fara sa faca chiar stiinta-fictiune, basmul ne istoriseste linistit cum Fat-Frumos, ajuns la etapa aceasta a caii sale intoarse, "intreba pre unii si pre altii despre Scorpie si locuinta ei; dar ii raspunsera ca bunii lor auzisera de la strabunii lor povestindu-se despre asemenea fleacuri".

Fleacuri, asta suntem cu totii, in trecerea noastra, sau in trecerea timpului peste noi, daca n-am stiut - cum nu stiuse Scorpia - sa iesim din partea de timp rotitor ce ne-a fost harazita si sa patrundem in cine stie ce timp al punerii in rost. De aceea "locuitorii radeau

de dansul (cand le spunea ce stia el din trecut, **n.r.**) ca de unul ce aiureaza sau viseaza destept". Asa vor aiura, poate, cei ce se vor intoarce intr-o zi din cosmos, fara a baga de seama ca timpul lor nu mai fusese cu adevarat al "lor"; si poate vreunul dintre ei se va supara, ca Fat-Frumos acum, "fara a baga de seama ca barba si parul ii albise". E drept, stiinta spune ca vor imbatrani cei lasati in urma, in timp ce zburatorii prin cosmos vor ramane nespuse mai tineri fata de ei. Dar cine stie daca, intorsi dupa ani si ani in timpul **lor** de altadata, nu vor imbatrani si ei brusc, ca Fat-Frumos acum, crescandu-le dintr-o data barba si albindu-li-se parul. Poate ca basmul nu spune o minciuna nici de asta-data.

Intocmai Scorpiei, prin mosia careia Fat-Frumos trecuse, sora ei buna, de sange si orbire, Gheonoaia, nu lasase nici ea urme pe lume. "Ajungand la mosia Gheonoaiei, facu intrebari ca si la mosia Scorpiei, si primi asemenea raspunsuri". Fireste, spune basmul, Fat-Frumos "nu se putea domiri" cum de se schimbasese atatea, in cateva zile doar, dupa cum i se parea lui. Dar, in ciuda faptului ca se supara iarasi de sminteala celor din lumea regasita, ar fi putut cu adevarat sa-si dea singur seama ca trecuse ceva timp, daca ar fi avut cu el o oglinda sa vada ca el insusi era acum "cu barba alba pana la brau". Ba si fara oglinda putea sa-si dea seama de aceasta, caci "ii cam tremurau picioarele", tocmai acum cand ajungea in imparatia lui tatane-sau.

Ce-l astepta aici? "Alti oameni, alte orase, si cele vechi erau schimbate de nu le mai cunostea... In cele din urma, ajunse la palaturile in care se nascuse", si astfel bucla se inchide: omul a revenit la locul sau de obarsie si, intr-un fel, ciclul destinului sau s-a incheiat.

Dar asta n-o stie inca el; o stie calul care, de indata ce Fat-Frumos ajunge in locurile in care se nascuse si descalseca de pe el, nu mai astepta sa vada ce spune stapanul sau, tanarul de alta data, nici macar nu mai pomeni de conditia: "de vei ramane macar un ceas", ci intelegand de la inceput ca stapanul sau si-a incheiat ciclul destinului, ii saruta mana (retineti bine ce anume face calul: ii saruta mana), zicandu-i: "Ramai sanatos, stapanule, ca eu ma intorc de unde am plecat".

Abia daca mai adauga, intr-o doara: "Daca poftesti sa mergi si d-ta, incalca indata si haidem!" Dar stia bine el, calul, de ce ii saruta mana, ca doar nu i-o fi sarutand-o de bucurie ca revenisera pe pamantul mortii. Si de aceea abia astepta sa-i spuna stapanul: "Du-te sanatos, ca si eu nadajduiesc sa ma intorc peste curand", ca o si porni indarat spre vesnicie, "ca o sageata de iute". Ce poti spune, in fata acestei aparente necredinciosii a calului - decat ca si mijloacele ne parasesc daca le parasim noi?

Este o intrebare, ce anume putea fi in cugetul feciorului, imbatranit cum era, atunci cand spunea ca si el nadajduia sa se intoarca "peste curand", intarziind totusi in lumea din care nu mai putea incepe intoarcerea nici macar cu calul cel nazdravan, daca ar fi zaborit mai mult de o clipa, de un ceas. Sa fi vrut omul sa spuna: ma voi intoarce in lumea fiintei prin **amintirea** pe care acum am recapatat-o, atat pentru cele bune cat si pentru cele rele? ma voi intoarce la fiinta prin intrarea in ne-fiinta?

Nu mai stim, si basmul nu ne lasa a o ghici. Dar asa vorbeste omul cateodata, in nesabuinta lui (las' ca ma-ntorc eu), iar Fat-Frumos, batranul Fat-Frumos, o spuse din varful buzelor - si apoi intra cu adevarat in Valea Plangerii, al carei tipar rasturnat, ca toate cele din lumea fiintei, il vazuse acolo sus, in locul unde-si vanase iepurele. Caci "vazand palaturile daramate si cu buruieni crescute pe dansle, ofta si, cu lacrimi in ochi, cata sa-si aduca aminte cat erau odata de luminate aste palaturi si cum si-a petrecut copilaria in ele".

Atata tot castigase el acum, amintirea, in locul "vremii uitate". Dar daca vremea uitata nu-i mai placuse, iata ca nici amintirea nu mai era buna acum, ci tare amara. Caci era amintirea devenirii intru devenire, acea vana evocare a ceea ce a fost si nu va mai fi, nicidecum amintirea de felul reminiscentei - vom spune dincolo de basm, dar cine stie daca nu sub suggestia lui - care poarta pe om spre cunoastere si il imbogateste, caci ii readuce in minte ceea ce a contemplat el altadata, asa cum spunea povestitorul de basme, adica de mituri, din antichitate, Platon.

Iar fiul se **cufunda** acum in amintire, "cercetand fiecare camera, fiecare coltulet ce-i aducea aminte de cele petrecute"; se cufunda in cuget si se cufunda la propriu, "se pogori apoi in pivnita, garliciul careia se astupase de dramaturile cazute". Doar acolo, in pivnitele astupate ale realului si cugetului, mai era de gasit, adanc ingropata, viata sa trecuta. Timpul devorator il prinsese acum in vartejul sau, il orbise aproape (ca pe Faust in anii tarzii), astfel ca el nu mai putea vedea decat "ridicandu-si pleoapele ochilor cu mainile".

Si ce vazu? ce urma imparateasca vazu? Un "tron odorogit", dar totusi tron, unul care, ca mobilele noastre taranesti, era in acelasi timp si o lavita.

Era acolo o urma de suveranitate, de vreme ce se afla un tron. Era ceva din lumea imparateasca trecuta. Dar trebuia in acelasi timp sa fie ceva de-al sau, numai de-al sau, ceva pentru care venise acolo. Deschise tronul si nu gasi nimic la inceput; dar in chichita din inaustrul lazii, adica in ladita din lada, ascuns bine, sau poate ingropat de tot, se afla - adevarul sau ultim, intimitatea sa ultima, moartea sa. "Bine ai venit, ii spuse ea, ca de mai intarziai si eu ma prapadeam".

Il asteptase ea, numai? Sau o cautase el insusi? Poate ca pe ea voia s-o afle - plecand din lumea fiintei - fara sa stie bine, de vreme ce nazuise sa-si revada parintii si, o data cu ei, sa-si regaseasca lumea sa, adica masura sa, limita, savarsirea. Caci era intr-adevar moartea sa, nu Moartea generala, cu coasa ei, care vine sa reteze tot ce este viata pe pamant. Moartea inchisa aici nu putea fi de fel cea obisnuita, spectrala, de neatins omului, nici macar nu putea fi cea mai concreta, cea din basmul lui Creanga de pilda, moartea pe care Ivan o vara odata in turbinca sa, cu darul ce-i fusese acordat de Domnul de a vara acolo pe cine vrea, si a doua oara, o vara in propriul sau cosciug, facand ca lumea sa nu mai moara si incurcand astfel socotelile si planificarile bunului Dumnezeu.

Moartea de aici din basm, gata sa se stinga cum era, nu putea impiedica de fel ca restul lumii sa se stinga mai departe, dupa legile firesti: parintii lui Fat-Frumos, Gheonoaia, Scorpia, lumea lor si intreaga lume de dupa ei, pana in ceasul acesta. Moartea poarta un singur nume si chiar poate fi una, dar are nefsarsite multe chipuri, dupa basmul romanesc.

Ca si fiinta care, in viziunea romaneasca a lumii, nu este o singura si masiva natura generala, nu are un singur nivel de subzistenta si nici vreun singur chip (ci doar, cel ult, un singur model si arhetip) moartea este a fiecaruia si e masura fiecaruia. Cea de aici, de pilda, "se uscasa de se facuse carlig in chichita". Si totusi mai are taria sa traga o palma lui Fat-Frumos imbatranit.

Dar de ce-i trage o palma? De ce nu-l atragea incet, cu carligul ei, spre nefiinta, ca pe toti ceilalti, acum cand el singur recazuse sub suveranitatea ei? Il palmauia, poate, pentru ca omul acesta avusese impertinenta sa iasa din conditia sa de om, depasind acea devenire intru devenire in sanul careia totul se stinge lent dar sigur. Trebuia un act de violenta, pentru ca **restul** de fiinta din el sa se faca praf si pulbere, intrand in ordinea nefiintei.

Moartea este individuala, nu generica. Este a fiecaruia. Ea nu coseste vietile in nestire, ci o curma pe a fiecaruia dupa masura vietii lui. Pe unul il palmuieste, pe altul il mangaie si pe cate un altul il transfigureaza, ca pe fratele Bach, cantaretul la orga.

Fat-Frumos intelesese, cu amintirea trezita in el si rascolindu-i toata camara amintirilor, ca ii este data, ca trebuie sa-i fie data si lui o masura. Intr-un fel o intelesesera si fetele Fiintei, lasandu-l sa plece. Ele nu aveau cruzimea, ca Domnul lui Ivan Turbinca, sa-l pedepseasca pe alesul lor cu viata vesnica si cu uratul ei. Caci era acolo, in lumea fiintei, un fel de lume a generalului pur, in care oamenii nu au buna asezare.

S-ar putea sa existe alte fapturi, alte fiinte rationale in cosmos, care stau - cum inchipuia un invatat din zilele noastre - ca niste licheni sau muschi si au cine stie ce desfatari, cu experiente si cunoasteri nestiute noua. Noi insa suntem ca-n lumea basmului acestuia. Si daca iesim din conditia noastra si intarziem prea mult in nedeterminarea vesniciei, ne ajunge parca un blestem, blestemul acela folcloric: "Sa nu mai stie de hodina,/ Nici cina sa mai fie cina,/ Nici somnul somn,/ Nici casa casa,/ Sa-i pese, fara a sti ce-i pasa." - Asa am fi acolo - am resimti ca ne pasa, adica ne apasa si ne pune pe ganduri ceva, care nu este nimic, e nimicul invesnicit.

Arborii nu cresc pana in cer si vietile oamenilor isi dau hotare dinauntru, se hotarasc si ele, chiar atunci cand patrund si intarzie in nehotararea vesniciei. Exista o implinire chiar si fara invesnicire. Arhetipul fiintei ramane, dar intruchiparile ei trec si se petrec. Mincinos este cine nu crede.

Iar povestitorul nostru incalca pe o sea plecand, fara cal nazdravan, indarat in lumea Reminiscentei, din care isi tragea ganditorul antic miturile si povestitorul acesta din folclor basmele.

(Sentimentul romanesc al fiintei, Editura Eminescu, 1978, p. 112 - 143.)

T-D1(yth_1100ro@yahoo.com)